

Prof. dr hab. Wojciech Bęben
Zakład Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Gdański

Recenzja pracy doktorskiej Adama Piekarskiego
Wyprawa Lewisa i Clarka na Zachód Ameryki.
Konteksty i następstwa polityczno-historyczne i kulturowe

Pan Adam Piekarski przedstawił do recenzji i obrony pracę doktorską liczącą wraz z Abstraktem, Bibliografią i dwoma Aneksami 868 stron. Pod względem formalnym tekst spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim – jest złożony ze wstępu, ośmiu rozdziałów oraz zakończenia. Wszystkie cytaty są odpowiednio wyodrębnione w tekście.

Autor podjął temat z pogranicza dwóch dyscyplin: historii i etnografii.

Jeśli chodzi o formalny aspekt pracy, chciałbym zwrócić uwagę na dobry język, jakim została napisana. Również strona edytorska pracy nie pozostawia większych zastrzeżeń.

Autor podjął się problematyki bardzo mało znanej na polskim rynku, co uważam za walor, za świadectwo samodzielności autora. Tytuł pracy *Wyprawa Lewisa i Clarka na Zachód Ameryki. Konteksty i następstwa polityczno-historyczne i kulturowe* na tyle jest szeroki, że konieczne jest zawężenie, czy doprecyzowanie, czy autor mówi o kontekstach czy o następstwach, szczególnie gdy bierzemy pod uwagę tzw. badania terenowe autora.

Rozprawa „*Wyprawa Lewisa i Clarka na Zachód Ameryki. Konteksty i następstwa polityczno-historyczne i kulturowe*” jest niezbyt spójna, brak w niej wyważenia pomiędzy poszczególnymi Obszarami zagadnień. W trakcie rozwijania tematu autor wprowadza czytelnika w specyfikę badań, wyjaśnia swoje motywacje wyboru i w pewnym sensie, choć w sposób niewystarczający, swoje motywacje wyboru i trudności realizacji zamysłu badawczego.

Praca, jak już wspomniałem składa się ze wstępu i ośmiu rozdziałów.

We wstępie Autor wprowadza nas w atmosferę przybycia białych, reakcji Indian i wynikających z tego sporów i kontrowersji. Podkreśla, że mimo niebezpieczeństw i nieprzewidywalnych następstw Lewis i Clark podejmują się tego wyzwania.

W rozdziale pierwszym przedstawia sytuację panującą w Europie. Rolę Hiszpanii, Francji i Anglii w procesie kolonizacji Ameryki Północnej. Pisze o kontaktach przybyszów z

Indianami. Pokazuje różnice w podejściach do kolonizowanych terenów i tubylców jakie istniały u Hiszpanów, Francuzów i Anglików. O sporach między tymi mocarstwami, wzajemnymi animozjami. To rzuca światło na ich podejście do Indian i rywalizację. O wciąganiu Indian w wojnę, jako sojuszników Francuzów, itd. Poświęca też wiele miejsca relacjom Wielkiej Brytanii z indyjskimi plemionami.

Rozdział drugi, mówi nam o Stanach Zjednoczonych, o Amerykańskiej rewolucji i roli w niej Indian, o szukaniu poparcia indiańskich plemion. Jest to czas od Deklaracji Niepodległości do Konstytucji. Czas, w którym krystalizuje się polityka rządu federalnego wobec Indian starego Północnego Zachodu. Wiele stron poświęca autor relacjom Stanów Zjednoczonych z Hiszpanią, o traktatach Jaya i Pinckneya.

Rozdział trzeci poświęcony jest Thomasowi Jeffersonowi, jako głównemu architektowi ekspedycji Lewisa i Clarka. To właśnie Jefferson w kwietniu 1770 roku wypowiedział bardzo ważne słowa: zgodnie z prawem natury wszyscy ludzie rodzą się wolni. Wielka rola Jeffersona ze swoją głęboką filozofią powrotu do natury. W tym też rozdziale wspomina autor o relacjach Jeffersona z Kościuszką.

Rozdział czwarty dotyczy Koncepcji rzeki Missouri, jako drogi nad Pacyfik. Autor porusza problem rywalizacji o Missouri, kłopotach z mapami, używaniem tej drogi w celach handlowych, szczególnie futrami.

W rozdziale piątym Autor pochyla się nad problemem zakupu Luizjany przez Stany Zjednoczone. Uwydatnia politykę Hiszpanii i Francji z tego okresu, szczególnie podkreślając Luizjanę w sporze hiszpańsko-francuskim. Pisze też o polityce Juana Moralesa w tej to Luizjanie. Na końcu rozdziału pisze o finansowaniu zakupu Luizjany przez Stany Zjednoczone.

Rozdział szósty poświęcony jest Ludziom Wyprawy. Najpierw omówiona jest sylwetka Meriwethera Lewisa, głównego kapitana ekspedycji. Wspomina o jego jak i Clarka powiązaniu z Lożą Masońską. Drugim kapitanem, jak go nazywa sam autor, jest William Clark. Uwypuklone jest uzupełnianie się obu kapitanów. Dalej opisuje sylwetki pozostałych członków Korpusu, kładąc nacisk na to, że w większość z nich miała przeszłość wojskową. Nie pomija wielu problemów, jakie towarzyszyły tej załodze. Wspomina też o tłumaczach i Sacagwewie, którego nazywa dobrym duchem kulturowej wymiany.

Rozdział siódmy i ósmy poświęcone są przygotowaniom do wyprawy i samej ekspedycji.

Rozdział dziewiąty to uwagi końcowe.

Wydaje się, że praca najpierw została zaplanowana jako książka, przybliżająca polskiemu czytelnikowi wyprawę Lewisa i Clarka, a dopiero później została złożona jako praca doktorska. Dlatego też

- 1) o ile widoczny jest cel autora, jeśli potraktujemy pracę jako popularną książkę, o tyle trudno wyrobić sobie zdanie co do jej celu, jeśli chodzi o rozprawę doktorską;
- 2) w samym tytule i strukturze pracy zawarta jest dość duża niekonsekwencja i niezbornosc: praca mówi o kontekstach i następstwach polityczno-historycznych wyprawy Lewisa i Clarka, natomiast struktura pracy pokazuje, iż dzieło to zostało wykonane jedynie w połowie. Rozdziały 1-5 traktują bowiem o kontekstach historyczno-politycznych poprzedzających wyprawę, rozdziały 6-8 opisują przebieg wyprawy, a rozdział 9 jest skromnym podsumowaniem. Wzmiankowane w tytule następstwa polityczno-historyczne i kulturowe wyprawy nie zostały więc w ogóle ujęte w strukturze pracy;
- 3) wróćmy do punktu 1: jaki jest cel naukowy pracy i w ramach jakiej dyscypliny została ona napisana? Zdecydowanie jest to, w wielu miejscach bardzo szczegółowe, streszczenie zagadnień związanych z kolonizacją Brytyjskiej Ameryki i późniejszych Stanów Zjednoczonych do początku XIX wieku. Przedstawiana w pracy panorama jest wielce ogólna, momentami niepotrzebnie zagłębiająca się w niewiele znaczące szczegóły (np. Thomas Jefferson, lata młodości, ss. 175-187). Część druga pracy to niezwykle drobiazgowe streszczenie przebiegu wyprawy, wraz ze szczegółami które z punktu widzenia tytułu dysertacji, niewiele wnoszą. Fascynacją szczegółem zdecydowanie przysłania cel i sposób jego osiągnięcia. Tak zdefiniowany zakres i treść pracy jest trudny do obronienia. Dziesiątki autorów, nie tylko w języku angielskim, na najróżniejsze sposoby próbowało analizować przyczyny i konsekwencje wyprawy Lewisa/Clarka i aby wnieść cokolwiek nowego do owej dyskusji, należałoby dysponować nowymi, nieznanymi dotąd dokumentami a takowych w rozprawie brak. W zaistniałej konfiguracji praca jawi się jako ogromny zbiór różnych informacji, które nie układają się w przejrzysty obraz problemu poznawczego postawionego przez autora.
- 4) czy jest to praca historyczna?, Uważam, że nie. Nie jest to rozprawa, w której źródła historyczne i naukowe opracowania z różnych dyscyplin byłyby przedmiotem krytycznej refleksji autora. Trudno w pracy znaleźć krytykę źródeł, a sam dobór literatury jest dość przypadkowy. To, że autor pisze o wydarzeniach historycznych z konkretnej epoki, nie czyni jeszcze jego pracy rozprawą z zakresu historii.

- 5) Nie do końca rozumiem w jakim celu autor napisał tom drugi pracy. Sam opis wyprawy jest zarazem zbyt szczegółowy i nieusystematyzowany (np. jaki jest cel opisów flory i fauny mijanych obszarów na s. 188-197?), a autor nie znalazł balansu między chęcią napisania/opisania „wszystkiego”, a wyraźnym wywoodem który „poprowadziłby” czytelnika przez meandry głównych problemów interpretacyjnych przed jakimi stanęła historia po 200 latach „wytwarzania” naukowych (udanych lub nie) interpretacji.
- 6) Czy jest to praca z zakresu etnografii/antropologii kulturowej? Pomimo etnograficznej tematyki, sądzę, że praca nie spełnia kryteriów pracy antropologicznej. Wprawdzie autor deklaruje, że przeprowadził badania terenowe i odwiedził miejsca w których przebywała Wyprawa, ale podróży szlakiem odkrywców nie można uznać za etnologiczne/antropologiczne badania terenowe, choć oczywiście jest ona dowodem na wielką fascynację autora obraną tematyką. Autor nie przeprowadził poszukiwań nowych dokumentów, które mogłoby rzucić nowe światło na owo wydarzenie, nie podjął też badań archeologicznych w miejscach pobytu Wyprawy. Nie prowadził też badań nad recepcją Wyprawy wśród ludzi zamieszkujący dziś jej szlak. Sama tematyka pracy, co trzeba podkreślić – rzetelnie zreferowana, to zbyt mało, by uznać, że dysertacja jest rozprawą etnograficzną. Praca jest więc rozprawą sytuującą się na granicy dwóch dyscyplin – historii i antropologii kulturowej – lecz nie spełniającej wszystkich wymogów żadnej z nich.

Zdaję sobie jednak sprawę, że precyzyjne zdefiniowanie celu doktoratu, udzielenie odpowiedzi z pozycji jakiej dyscypliny będzie on wykonywany oraz znalezienie właściwego wątku przewodniego rozprawy (będącego jej spoiwem i drogowskazem, najpierw dla piszącego, a potem także dla czytelnika), jest zadaniem bardzo trudnym i wymagającym. I w tej kwestii oczekiwałbym zdecydowanie lepszej współpracy na linii autor pracy – jej promotor, albowiem kształt finalny rozprawy jest zawsze jej wypadkową. I tutaj upatrywałbym przyczyn braku wyrazistości dyscyplinarnej rozprawy i nieostrego sformułowania celu pracy, co uznaję za bardzo znaczące słabości przedstawionej mi rozprawy doktorskiej.

Niemniej mimo powyższych zastrzeżeń praca, wykazuje się kilkoma zaletami. Po pierwsze należy pochwalić autora za niezwykle pracowitość, bogatą literaturę przedmiotu (choć krytycznie i analitycznie słabo wykorzystaną) oraz niezwykle staranność wykonania.

Podsumowując. Autor w swojej bardzo obszernej dysertacji (zbyt obszernej) przedstawił badania dotyczące wyprawy Lewisa i Clarka. Jest to dobre i rzetelne, pierwsze po polsku opisanie dziejów wyprawy. Autor wykazał się umiejętności docierania i korzystania ze źródeł historycznych (choć bez ich krytyki); mamy do czynienia też z wielopłaszczyznowym opisem wyprawy (kontekst, tło, geneza itp.)

Po czwarte należy też podkreślić bardzo dobry styl pisarski pracy, która odbierana jako literatura propagująca dzieje wyprawy Clarka/Lewisa, czyta się świetnie.

Pomimo wyartykułowanych wcześniej zastrzeżeń, uważam, że praca ta spełnia podstawowe wymagania stawiane pracom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie Autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Mojana B...